

navegador

Cap a on va el capitalisme espanyol? Present, passat i futur de les multinacionals espanyoles

vista prèvia >

Les empreses espanyoles han fet de la seva relació amb l'Estat una manera de viure, des de la dictadura feixista fins a l'actualitat. El procés d'internacionalització, sobretot a l'Amèrica Llatina, ha consolidat les xarxes d'aquesta oligarquia.

Pedro Ramiro

Investigador de l'Observatori de Multinacionals d'Amèrica Llatina (OMAL) – Paz con Dignidad

@OMAL_info

Erika González

Investigadora de l'Observatori de Multinacionals d'Amèrica Llatina (OMAL) – Paz con Dignidad

@OMAL_info

Promoure les exportacions, estendre la internacionalització de les empreses espanyoles i atreure la inversió estrangera. Aquests són els pilars fonamentals de l'estratègia econòmica del Govern espanyol per «sortir de la crisi»: una aposta reforçada per la «marca Espanya» que passa per ampliar el poder i els negocis de les grans companyies com pilars, utilitzant la seva terminologia, d'un «nou model de desenvolupament» i la «recuperació econòmica» del país. Sense sentir-se al·ludits per les causes i efectes d'una crisi global que a més de ser econòmica i financera és també política, social i ecològica¹ les institucions prometen una tornada cap a la situació anterior al 2008 i ho fan mitjançant una fugida cap endavant basada precisament en aplicar una ració doble de les mateixes polítiques que van portar a l'esclat financer fa una dècada.

Però el model de creixement del capitalisme espanyol, després del fre a l'expansió del crèdit i la punxada

---

1 Moltes veus adverteixen que ja estem afrontant una crisi sistèmica, de caràcter civilitzador, per exemple: FERNÁNDEZ, PIRIS i RAMIRO, *Cooperación internacional y movimientos sociales emancipadores. Bases para un encuentro necesario*.

de la bombolla immobiliària, quan ja gairebé no queden sectors per privatitzar ni nous nínxols de mercat als quals dirigir-se, es troba molt tocat en la seva línia de flotació.

L'especialització turística i immobiliària de l'economia espanyola ha mostrat els seus límits per servir de base a un nou cicle de creixement i acumulació. I les multinacionals espanyoles, encara que disposen d'un cert marge de maniobra perquè encara poden augmentar més la devaluació salarial i accelerar el ritme de la desinversió i de la venda d'actius per poder pagar els seus deutes, s'enfronten a una conjuntura complicada per sostenir els seus comptes de resultats i continuar generant dividendes extraordinaris al ritme que ho han estat fent en els últims anys.

Aquestes empreses, a la vegada que compten amb una participació cada vegada més gran de fons d'inversió i de grans capitalistes estrangers en els seus consells d'administració, continuen sent controlades per la mateixa classe política i empresarial des de mitjans del segle passat. Van fer arrels amb el *desarrollo*

franquista i el *boom* del capitalisme familiar espanyol i després, durant els anys 1990, van consolidar les noves elits que van beneficiar-se de les privatitzacions.

Es tracta de corporacions que a final del segle passat van poder convertir-se en transnacionals gràcies a l'expansió dels seus negocis per tota Amèrica Llatina, utilitzant més tard el capital acumulat per estendre's a altres regions com Europa de l'Est, la Xina o els EUA.

Ara, assetjades per un costat per la lògica global de concentració i reconfiguració del poder empresarial —amb un continuat procés de fusions i adquisicions que mai sembla tenir fi— i per l'altre costat per l'onada del cicle de mobilitzacions que va començar fa sis anys amb el 15M² —contestació que a Amèrica Llatina es remunta encara més enrere, durant l'anomenada «llarga nit neoliberal» i l'auge dels governs progressistes en diferents països de la regió en la primera dè-

---

2 Moviment ciutadà format arran de la manifestació del 15 de maig de 2011 que promovia una democràcia més participativa i acabar amb el bipartidisme del sistema polític espanyol.

Si en lloc de fixar-nos en els beneficis posem el focus en la facturació, podem observar que el 2016 la xifra de negoci de les companyies de l'Ibex-35 es va reduir un 3,62%

cada d'aquest segle—, «les nostres empreses»³ estan centrant els seus esforços en garantir els privilegis i les fortunes que els seus propietaris han anat acumulant durant tot aquest temps. Però en realitat, els hi queda molt de temps de vida a les grans multinacionals espanyoles? Quin futur li espera al capitalisme espanyol? Més enllà del *storytelling* del «nou model productiu», sobre quins pilars es vol sostenir el model de creixement i acumulació en els anys que vindran? I, sobretot, les organitzacions polítiques i els moviments socials poden construir contrapoders i alternatives efectives per enfrontar-se als dictats de les empreses transnacionals?

Present

Avui, quan fa una dècada que es va produir l'esclat financer que va originar el que hem convingut a anomenar «la crisi», semblaria que ja ha començat «la recuperació». Almenys, això és el que es podria deduir del bombardeig constant de dades macroeconòmiques amb què tots els

dies ens mostren el creixement dels beneficis empresarials, els dividendes pels accionistes, la recuperació dels índexs d'ocupació i l'arribada massiva d'inversions.

Si les companyies de l'Ibex-35 han augmentat els seus guanys un 65,7% aquest any.⁴ Si la fortuna dels més rics es va incrementar un 4% el 2016.⁵ Que si les 35 majors empreses cotitzades a l'Estat espanyol arribaran a repartir fins a 22.000 milions en dividendes en el present exercici.⁶ Si el Govern i les dues principals centrals sindicals han assolit un acord per millorar el treball públic i abaixar al 8% la taxa de temporalitat en tres anys:⁷ «la sortida de la crisi està a la cantonada», ens vénen a dir.

4 Sense comptar les xifres d'ArcelorMittal i el Banco Popular, que l'any anterior van comptabilitzar pèrdues per valor de més de 7.000 milions i 3.485 milions, respectivament, el benefici conjunt de les empreses de l'Ibex-35 va augmentar el 29% el 2016. Dades extretes del diari *El País* «Las ventas en el exterior de los grupos cotizados suponen ya el 65,3% del total», de 5 de març del 2017.

5 «La fortuna de los más ricos crece un 4% y supera los 4.400 millones en 2016».

6 «El Ibex congela el sueldo de sus consejeros».

7 GOVERN DE L'ESTAT ESPANYOL. «El Gobierno y los sindicatos alcanzan un acuerdo para mejorar el empleo público y bajar al 8% la tasa de temporalidad en tres años».

Tots aquests números no poden ocultar el difícil context socioeconòmic al qual s'enfronten les grans empreses espanyoles. De fet, per poc que s'analitzin amb més detall els seus propis comptes de resultats, les conclusions són ben diferents: si en lloc de fixar-nos en els beneficis posem el focus en la facturació, podem observar que l'any passat la xifra de negoci de les companyies de l'Ibex-35 es va reduir un 3,62%. Això sí, han compensat aquesta caiguda en els ingressos amb una estratègia de desinversions i venda d'actius que, unida a la sempre convenient enginyeria financera, han servit per presentar uns comptes bastant maquillats als accionistes i als mitjans de comunicació.

Repsol, per posar un exemple, ha intentat eixugar la pèrdua de la seva filial argentina YPF —que li va ser expropiada pel govern de Cristina Fernández el 2012 i que li va arribar a aportar fins a dos terços de la seva producció anual de cru— amb la venda de les seves filials en diversos països i l'anunci de nous descobriments de jaciments petrolífers.⁸

8 «Repsol realitza el major descobriment de petroli

3 RAMIRO, *Marca España. ¿A quién beneficia?*.

L'especialització turística i immobiliària de l'economia espanyola ha mostrat els seus límits per servir de base a un nou cicle de creixement i acumulació

Tot això, en el marc d'una acumulació de deute tan gran que pot portar a la fallida a diverses d'aquestes empreses —només cal veure, els casos recents d'Abengoa i Isolux; una política de devaluació salarial que si continua així inevitablement es traduirà en tensions extraordinàries; una dependència acusada de les operacions en l'estranger per sostenir els nivells de creixement a l'Estat espanyol— mentre el PIB espanyol va augmentar el 3,2% el 2016, les vendes de les 35 majors empreses cotitzades en aquest país van baixar un 5,45%;⁹ i una reordenació constant dels interessos del capital transnacional a nivell global mitjançant una implacable lògica de fusions empresarials i absorcions de competidors.

Per això «Espanya ha tornat a ser més perifèria que mai», apunta el sociòleg Rubén Juste (1985), al ser «molt dependent de les decisions de Brussel·les en matèria econòmica, i sobretot financera, que és el gran pulmó per tal que s'expandeixin

aquestes multinacionals». D'aquí que, com vaticina l'autor de *Ibex 35. Una historia herética del poder en España*, «les grans multinacionals espanyoles deixaran de tenir bandera nacional en un període no molt llarg».¹⁰

En aquest context s'entén el procés de descomposició de les elits que vénen controlant el poder polític i econòmic a l'Estat espanyol des de mitjans del segle passat. Les contínues filtracions de dades comprometedores per polítics i grans empresaris —no oblidem que, per exemple, en l'anomenat «cas Bárcenas» els que —caldrà dir «presumptament»— van donar diners pel finançament il·legal del PP a canvi de l'adjudicació de contractes d'obra pública van ser grans constructores com ACS, OHL, Sacyr i FCC—¹¹ no són sinó l'expressió més notòria que, quan es va punxar la bombolla immobiliària i financera que proporcionava grans beneficis i servia de cola per cohesionar les

elits, aquestes van entrar en una lògica de competència ferotge per controlar els dividendes del model. I en aquesta mateixa línia es basa la defensa aferrissada de l' statu quo que han promogut després del *crash* del 2008: les reformes constitucionals per garantir a qualsevol preu el pagament del deute i la signatura exprés de tractats comercials de «nova generació» —com el TTIP,¹² o el CETA,¹³ segurament els dos casos més coneguts d'una dinàmica que afecta a gairebé tots els països del món— són alguns dels mecanismes que s'han utilitzat per reforçar el poder de la *lex mercatoria* i consolidar l'arquitectura jurídica internacional que afavoreix a les corporacions transnacionals.

Això sí, al mateix temps que descobrien les costures del règim del 1978 amb el procés de descomposició de «la nostra classe política» i es constata la impossibilitat del capitalisme familiar espanyol per donar inici a un nou cicle de creixement i

---

dels darrers 30 anys als EUA».

9 «Las ventas en el exterior de los grupos cotizados suponen ya el 65,3% del total».

10 «El Ibex tomó el mando definitivamente en 2010 a través de un cambio radical en el Gobierno de ZP».

11 «Los papeles de Bárcenas confirman que OHL y ACS entregaron dinero negro al PP».

12 Tractat Transatlàntic de Lliure Comerç i Inversió proposat entre els EUA i la UE.

13 Acord Integral sobre Economia i Comerç o Acord Econòmic i Comercial Global proposat entre Canadà i la UE.

Segons el sociòleg Rubén Juste «les grans multinacionals espanyoles deixaran de tenir bandera nacional en un període no molt llarg»

acumulació, les polítiques d'«austeritat» imposades per la Troika i la continuada minva en drets laborals i socials van provocar que el 15 de maig del 2011, en plena campanya de les eleccions municipals i autonòmiques, es produís l'ocupació de les places neuràlgiques de les principals ciutats de l'Estat sota la consigna de «no som mercaderia en mans de polítics i banquers».

El context econòmic, sens dubte, va ser clau per a la fractura i la descomposició de les classes mitjanes que fins aquell moment s'havien cregut que «Espanya va bé». A partir d'aquí es va donar inici a un cicle de mobilitzacions socials i «assalt institucional» que dura ja sis anys, i que serà difícil que pugui tancar-se de manera definitiva davant la conjuntura econòmica que s'acosta en els pròxims temps.¹⁴

Passat

Dues entitats financeres —Santander i BBVA—, una companyia del

sector de les telecomunicacions —Telefònica— i quatre empreses energètiques —Repsol, Endesa, Iberdrola i Gas Natural Fenosa. Bàsicament, aquests són els noms propis que protagonitzen el procés d'expansió internacional del capitalisme espanyol en les tres últimes dècades. Al costat d'un grapat de grans corporacions del tèxtil —Inditex i Mango—, la construcció —ACS, Acciona, Sacyr, OHL, Ferrovial i FCC— i el turisme —Sol Meliá, NH i Barceló—, aquestes han estat les companyies amb casa matriu a l'Estat espanyol que han pogut convertir-se en multinacionals mitjançant els processos d'internacionalització que van tenir lloc a partir de la segona meitat dels anys 1990.

Davant de moltes altres empreses transnacionals que s'han dedicat a produir per al mercat mundial, la característica fonamental de les multinacionals espanyoles ha estat que —amb la notable excepció d'aquelles que es dediquen als sectors dels hidrocarburs i el tèxtil— s'ha tractat de companyies de serveis que enfoquen la major part de les seves activitats cap el mercat intern dels països on van a operar.

D'acord amb l'especialització de l'economia espanyola que va venir imposada per l'entrada al «projecte europeu», les grans empreses del país van abandonar la indústria i la tecnologia per centrar-se en els sectors de les finances, les telecomunicacions, l'energia, el transport, l'aigua, les assegurances, la construcció i el turisme.

Lluny de ser una situació innovadora, la corrupció és el *modus operandi* habitual del que avui són les grans multinacionals espanyoles, així com de part de la classe política i empresarial que governa, es remunta als inicis del *desarrollismo franquista*. I es que van ser sobretot el turisme i la construcció —també certs sectors industrials i energètics—, comptant amb un fort suport dels grans bancs, els que en bona mesura van contribuir a sostenir el model de creixement econòmic del franquisme i van permetre el ràpid enriquiment de les oligarquies estatals. Aquest és el model del capitalisme familiar que encara avui controla un nombre significatiu de les grans companyies espanyoles.

Entre el 1940 i el 1960, els projectes relacionats amb la construcció de

14 RODRÍGUEZ, *La política en el ocaso de la clase media. El ciclo 15M-Podemos*.

Turisme i construcció, amb un fort suport dels grans bancs, van contribuir a sostenir el model de creixement econòmic del franquisme i van permetre l'enriquiment de les oligarquies

grans infraestructures van ser la via més directa per afavorir als propietaris de les empreses més properes al règim franquista. I a més de tenir el suport del pressupost públic per desenvolupar les obres, van poder comptar amb mà d'obra esclava — els presos republicans— per construir pantans i carreteres.¹⁵ Posteriorment, amb el final de la dictadura no es va produir cap trencament; al contrari, els Pactes de la Moncloa i les reformes econòmiques de la dècada del 1970 van fixar les bases per establir una línia de continuïtat amb els privilegis i propietats controlats per les classes dominants des de la postguerra.

D'aquesta manera, les patronals empresarials i els noms clau del capitalisme familiar espanyol van mantenir el control sobre els seus sectors i van seguir sent molt influents a l'hora de decidir els qui pilotaven la Transició i com haurien d'actuar els primers governs escollits en democràcia. Com recorda l'historiador Emmanuel Rodríguez, «cap el 1975, dos centenars de famílies, amb presència en els consells dels grans

bancs i les grans empreses espanyoles, controlaven més d'un terç de les accions cotitzades a la borsa».¹⁶

«Aquest és el país on es pot guanyar més diners a curt termini de tot Europa i potser també de tot el món», afirmava a final dels anys 1980 Carlos Solchaga (1944),¹⁷ ministre d'Economia i Hisenda dels governs socialistes i màxim exponent del que aleshores es va conèixer com la «cultura del pelotazo», referint-se a les grans oportunitats de negoci que s'estaven obrint en aquell moment amb l'expansió de les polítiques econòmiques iniciades en aquell període. Així, amb l'entrada de l'Estat espanyol a la Comunitat Econòmica Europea es van imposar multitud de reformes que van configurar el model econòmic neoliberal que ha arribat fins els nostres dies.

Va ser durant els governs de Felipe González (1942) quan es va promoure la major liberalització de l'economia, l'augment de la flexibilització de

les condicions laborals i la privatització accelerada de les empreses estatals. Una tasca que va reprendre amb força José María Aznar en els seus anys com a president del govern (1953), aprofundint i estenent totes aquestes polítiques amb el seu «Programa de modernització del sector públic empresarial».

Per tancar el cercle, els dos mandataris van ser contractats una dècada més tard com a conseller de Gas Natural i assessor de Endesa, respectivament, companyies multinacionals provinents d'empreses públiques privatitzades precisament pels mateixos governs.

Amb tot, molts empresaris amics dels governs de torn van ser situats en els consells d'administració i les direccions del que més tard serien les majors multinacionals espanyoles: Telefónica, Gas Natural, Argentaria (BBVA), Repsol, Iberia, Endesa...

Es conformava així una renovada classe política i empresarial complementària i ben relacionada amb els clans històrics del capitalisme familiar espanyol, que seria la que dirigiria el procés d'internacionalit-

15 MAESTRE, «Franquismo S.A.».

16 RODRÍGUEZ, *Por qué fracasó la democracia en España*, p. 182.

17 Carlos Solchaga va ser ministre d'Economia i Hisenda entre 1985 i 1993 durant dos dels governs de Felipe González.

Durant els governs socialistes dels anys 1980 es va promoure la major liberalització de l'economia, l'augment de la flexibilització de les condicions laborals i la privatització de les empreses estatals

zació a final dels anys 1990 i principi del segle XXI. Sempre en permanent i constant sintonia amb tots els «polítics giratoris» que, des de les cadires dels consells d'administració de les grans companyies —des del 1977, el 40% dels ministres dels governs de la democràcia s'han incorporat a les direccions de les grans corporacions privades—,¹⁸ es van anar sumant a recollir els beneficis que aquest model de creixement econòmic podia proporcionar als qui es col·loquessin en el lloc més alt de les estructures del poder polític i econòmic. Les trajectòries paral·leles del BBVA, Telefónica i Repsol, per exemple, es constitueixen com a casos paradigmàtics per entendre com ha vingut funcionant la màquina política i empresarial des de final de la dècada del 1990, l'«època daurada» de les privatitzacions, fins a avui.¹⁹

Les grans empreses espanyoles i els seus principals directius quedaven així molt ben posicionats per donar

el salt a nous mercats on continuar amb la seva lògica de creixement i acumulació. A més, l'amenaça de compra per part d'alguns capitals europeus, a través d'operacions liderades per corporacions de gran envergadura i capitalització, agafava molta força, de manera que la millor defensa era atacar expandint-se a altres regions.

Per fer-ho, tenien les eines, ja que havien adquirit la mida i la capacitat financera suficient per expandir-se fora de les fronteres espanyoles; en aquest mateix moment, Amèrica Llatina estava sota l'ortodoxia del Consens de Washington²⁰ i vivia una onada de privatitzacions i fusions empresarials.

Ara bé, la internacionalització dels negocis d'aquestes empreses, com hem vingut investigant en les últimes dècades diferents observatoris, centres d'estudi i organitzacions socials de tot el món —així com certs sectors crítics minoritaris a la

universitat—, ha comportat un extens currículum d'impactes socials, econòmics, polítics, ambientals i culturals.²¹

I és que l'explotació de treballadors i treballadores, la destrucció d'ecosistemes, l'ampliació dels mecanismes d'especulació financera i l'acumulació per desposseïció han estat les vies utilitzades per sostenir l'increment de beneficis. La prioritització dels mecanismes de reproducció del capital davant dels processos que permeten el sosteniment de la vida.

En definitiva, tots aquests elements han portat a que els qui s'enriqueixen amb aquest model no siguin precisament les majories socials, sinó els grans propietaris i els principals directius d'aquestes companyies.

Futur

Tot aquest discurs hegemònic que vincula directament el creixement econòmic i la inversió estrangera amb el desenvolupament i el progrés

18 «El 40% de los ministros de la Democracia se ha pasado a una gran empresa».

19 TUDELA, «Privatizaciones: como si no hubiera un mañana (I)».

20 Conjunt de mesures econòmiques que es van desenvolupar des d'institucions internacionals dirigides als països en vies de desenvolupament. Aquestes mesures estaven basades en les teories neoliberals de l'escola de Chicago.

21 RAMIRO i GONZÁLEZ, «Empresas transnacionales: impactos y resistencias».

La necessària posada en marxa d'alternatives locals i globals, tant a nivell institucional com des de les organitzacions socials, poden servir de contrapoder enfront a les empreses transnacionals

del conjunt de la societat —relat que ha vingut sent impulsat tant per les grans empreses com per les escoles de negoci i bona part de l'acadèmia— ha estat posat en qüestió en molts països d'Amèrica Llatina en el decurs de la primera dècada d'aquest segle, de la mateixa manera que a l'Estat espanyol a partir del 2011.

Així, a les investigacions socials i campanyes d'activistes sobre les conseqüències de l'expansió global de les corporacions transnacionals en el marc de l'actual model socioeconòmic, s'hi ha sumat un sentir bastant generalitzat en contra de la classe política i empresarial que ens governa: «No som mercaderia en mans de polítics i banquers», deia el lema de la convocatòria que va inaugurar el 15M i va donar inici a un cicle de mobilitzacions que ha modificat sensiblement els termes del debat polític a l'Estat espanyol.

En aquest marc, la necessària posada en marxa d'alternatives locals i globals, tant a nivell institucional com des de les organitzacions socials, que poden servir de contrapoder enfront a les empreses transnacionals i així disputar la centralitat

en el sistema socioeconòmic topa, aquí i ara, amb la fortalesa de la *lex mercatoria*.²²

No en va, l'objectiu de l'entramat jurídic que durant les últimes dècades ha vingut construint les grans corporacions, les institucions econòmico-financeres internacionals i els estats centrals és precisament aquest: assegurar els negocis de les multinacionals i blindar els seus «drets», passant per damunt dels drets fonamentals de les majories socials, la sobirania dels pobles i la pròpia democràcia.

Com podem avançar en la posada en pràctica de mecanismes de control i normes vinculants per, com a mínim, obligar a les empreses transnacionals a respectar els drets humans a qualsevol lloc del món? Com poden dur-se a terme polítiques efectives per fer front al poder de les grans corporacions des de les institucions públiques? Quin paper poden jugar les institucions estatals per contrarestar la força de la *lex mercatoria* i

---

²² *Lex mercatoria* era un sistema judicial utilitzat a l'edat mitjana. Aquest sistema no era impulsat des de les autoritats sinó pactat entre els comerciants, fonamentat a partir de l'ús corrent i de les tradicions.

servir de contrapès al poder empresarial? És possible transformar el model de creixement i acumulació des dels ajuntaments sabent que, per començar per l'escala municipal, la re-regulació a favor de les grans empreses s'imposa a nivell municipal mitjançant la Llei d'Estabilitat Pressupostària i la reforma de la Llei de l'Administració Local? Veient com el poder dels mercats i la pressió de la *lex mercatoria* es fa sentir més que mai sobre les persones i els pobles, passant —com és el cas de Grècia— per damunt de tot el que tingui a veure amb la democràcia per tal de salvaguardar els interessos del capital transnacional, és suficient la justa reivindicació d'una major sobirania nacional davant dels dictats de la Troika i els grans poders financers? Com podem continuar construint poder popular i xarxes contra-hegemòniques transnacionals, des de l'escala local a la internacional, en el marc d'un conflicte frontal entre el capital i la vida en el planeta?

En realitat, davant de la idea tan estesa que resulta «més fàcil imaginar la fi del món que la fi del capitalisme», que pretén situar en una posició sense sortida els qui

Les multinacionals espanyoles van aprofitar l'onada de privatitzacions a l'Amèrica Llatina per expandir el seu imperi aprofitant el tsunami neoliberal del Consens de Washington

s'atreveixin a posar en dubte el discurs dominant, existeix un ventall d'iniciatives que, movent-se entre la possibilitat d'instaurar mecanismes de control per limitar el poder de les forces del mercat i la urgència de construir propostes per avançar en una transició post-capitalista, s'estan portant a terme actualment com a laboratoris d'altres models d'economia i societat.²³ A escala europea i global, l'aprovació d'un codi vinculant, la creació d'un tribunal internacional que jutgi a les empreses transnacionals i la creació d'un centre pel seguiment de les mateixes són idees força sobre les que s'estan construint algunes de les propostes alternatives de la societat civil. En l'àmbit estatal, l'exigència d'obligacions extraterritorials a les grans corporacions i de polítiques coherents a les administracions públiques, juntament amb una aposta des de molts àmbits governamentals per les clàusules socials i ambientals en la contractació pública, els mecanismes de redistribució econòmica i de reequilibri territorial, i les mesures

de remunicipalització i de nacionalització de certes empreses presents en sectors estratègics, entre altres, són algunes de les possibles iniciatives que podrien ser desenvolupades en aquesta línia.

Amb tot, amb l'objectiu d'avançar cap a models de desenvolupament postcapitalistes, diferents organitzacions i moviments socials i civil estan desenvolupant nous discursos, iniciatives contra hegemòniques i propostes de transició que van caminant amb una triple perspectiva que ha d'operar de manera combinada: de resistència, de cara a aturar els impactes negatius de l'expansió de les transnacionals; de regulació, proposant mecanismes de control que serveixin per situar els drets de les persones i dels pobles per damunt de la *lex mercatoria*;²⁴ i d'alternativa, portant a la pràctica —sense defugir els possibles conflictes que això pot provocar— propostes concretes que li disputin cada vegada més parcel·les d'autonomia i sobirania econòmica a les grans corporacions. ■

---

23 FERNÁNDEZ, «Alternativas al poder corporativo. 20 propuestas para una agenda de transición en disputa con las empresas transnacionales».

---

24 HERNÁNDEZ i RAMIRO, *Contra la 'lex mercatoria': Propuestas y alternativas para desmantelar el poder de las empresas transnacionales*.

■ Bibliografía

«El 40% de los ministros de la Democracia se ha pasado a una gran empresa» [en línea]. A *eldiario.es*, 14 de març de 2016. Disponible a <www.eldiario.es>.

«El Ibx congela el sueldo de sus consejos» [en línea]. A *Expansión*, 5 de març de 2017. Disponible a: <www.expansion.com>.

«El Ibx tomó el mando definitivamente en 2010 a través de un cambio radical en el Gobierno de ZP» [en línea]. A *CTXT*, 26 de febrer de 2017. Disponible a: <ctxt.es>.

FERNÁNDEZ, Gonzalo, PIRIS, Silvia i RAMIRO, Pedro. *Cooperación internacional y movimientos sociales emancipadores. Bases para un encuentro necesario*. Bilbao: Hegoa – UPV/EHU, 2013.

FERNÁNDEZ ORTIZ DE ZÁRATE, Gonzalo. *Alternativas al poder corporativo. 20 propuestas para una agenda de transición en disputa con las empresas transnacionales*. Barcelona: Icaria, 2016.

GOVERN DE L'ESTAT ESPANYOL. «El Gobierno y los sindicatos alcanzan un acuerdo para mejorar el empleo público y bajar al 8% la tasa de temporalidad en tres años» [en línea]. Nota de prensa de 29 de març de 2017. Disponible a: <www.lamoncloa.gob.es>.

«La fortuna de los más ricos crece un 4 % y supera los 4.400 millones en 2016» [en línea]. A *Público*, 2 d'abril de 2017. Disponible a: <www.publico.es>.

«Los papeles de Bárcenas confirman que OHL y ACS entregaron dinero negro al PP»

[en línea]. A *eldiario.es*, 14 d'octubre de 2016. Disponible a: <www.eldiario.es>.

«Las ventas en el exterior de los grupos cotizados suponen ya el 65,3% del total» [en línea]. A *El País*, 5 de març de 2017. Disponible a: <www.elpais.com>.

MAESTRE, Antonio. «Franquismo S.A» [en línea]. A *La Marea*, 2014. Disponible a <www.lamarea.com>.

RAMIRO, Pedro. *Marca España. ¿A quién beneficia?* Barcelona: Icaria, 2014.

RAMIRO, Pedro i GONZÁLEZ, Erika. «Empresas transnacionales: impactos y resistencias». A *Ecologista*, 2013.

«Repsol realiza el mayor descubrimiento de petróleo de los últimos 30 años en EEUU» [en línea]. A *El País*, 11 de març de 2017. Disponible a: <www.elpais.com>.

RODRÍGUEZ, Emmanuel. *La política en el ocaso de la clase media. El ciclo 15M-Podemos*. Madrid: Traficantes de Sueños, 2016.

RODRÍGUEZ, Emmanuel. *Por qué fracasó la democracia en España. La Transición y el régimen del 78*. Madrid: Traficantes de Sueños, 2015.

TUDELA, Ana. «Privatizaciones: como si no hubiera un mañana (I)» [en línea]. A *CTXT*, 2015. Disponible a <ctxt.es>.